

Поштована публико, даме и господо,

имам изузетну част и задовољство да учествујем у представљању најновијег, 28. по реду броја Изворника, грађе Међуопштинског историјског архива у Чачку.

На првом месту хтео бих да истакнем да су овакве публикације изузетно значајне за историчаре јер ако су зналачки приређене умногоме олакшавају оно што је основно за све историчаре: истраживање извора, пре свега архивских. Објављивање историјских извора је, као што се зна, веома одговоран и помало незахвалан посао. Наиме, ако се извори приреде на одговарајући начин, то подразумева да иза тога стоји велики труд приређивача а да је сам извор најчешће тек део ширег истраживачког напора историчара. И поред тога, објављивање историјских извора има и самосталну вредност и значај јер дају слику догађаја и учесника у догађајима коју радови синтетичког карактера по својој природи не могу да пруже. Управо због тога наглашавам да ми је задовољство да нешто кажем о публикацији као што је Изворник.

Треба нагласити да је овај број Изворника заиста зналачки конципиран. Он хронолошки и тематски обухвата разне аспекте стварности не само простора чачанског краја и овог дела Србије, него дотиче и много шири простор. Другим речима, иако се на први поглед може закључити да се ради о историјској грађи важној пре свега за локалну историју, јасно је да се ради о историјским изворима који омогућавају да се стекне много боља и садржајнија слика догађаја који су имали шири и прворазредан историјски значај, Ту пре свега мислим на прилоге који се односе на период Балканских ратова, Првог светског рата, међуратни период и период Другог светског рата, као и период непосредно по његовом завршетку. Скоро сви објављени прилози у Изворнику похрањени су у Међуопштинском историјском архиву Чачак, док је један прилог састављен од извора који се чувају у Архиву Србије.

Хронолошки реч је о изворима од времена стицања аутономије Кнежевине Србије до првих година после Другог светског рата и комунистичке револуције. Прилози у зборнику говоре како о такозваној политичкој историји, тако и о оним сегментима прошлости које најчешће називамо друштвена историја. Кад је реч о овој врсти извора, треба рећи да су чак три прилога посвећена једној изузетно важној и увек актуелној теми: школама, и то у широком распону од почетка двадесетог века до средине истог века. Ови прилози пружају драгоцен поглед на стање у школама у једном дужем временском трајању и у два друштвена система. Поједини прилози из области друштвене историје пружају потпуно

заокружену слику једног феномена као што је филм од почетка приказивања у Чачку до гашења овог вида јавне културне и уметничке делатност којој смо сведоци последњих година.

Ако говоримо о типологији историјских извора о којима је реч, то су пре свега службени извештаји и други извори службене провенијенције, затим приватна преписка и белешке (реч је о белешкама и писмима Радомира К.Цвијовића из Драча 1912.и 1913. и изабраној преписци истакнутог међуратног политичара Војка Чвркића). Ту је и један редак објављени опис историјских догађаја (опис ратних операција у Овчарско.Кабларској клисури 1914) и једна можемо је назвати шира дневничка белешка. Мислим, наравно, на „Дневник о устаничкој артиљерији“ у јесен 1941. Милорада Кувекаловића. Треба нагласити да су историјски извори објављени у Изворнику, без обзира на врсту којој припадају, прворазредни и изузетно драгоцени и да сваки прилог даје необично важну и драгоцену слику појава, догађаја и личности на које се односе. Иако овде није место да се говори о стилу и литерарној вредности појединих извора, треба истаћи да се неки од њих истичу и својим лепим и јасним стилем и исказом. Другим речима, део извора објављених и Изворнику има своју вредност и са становишта других наука, сем историјске.

Најобимнији и за историју Чачка у првом периоду после ослобођења изузетно драгоцен извор су месечни извештаји органа унутрашњих послова о стању у чачанском округу од јуна до октобра 1945. Посебно истичем овај прилог не само због његове изузетне историјске вредности, него и због коинциденције његовог објављивања са одржавањем изложбе под називом „У име народа“ која је 16.априла отворена у Историјском музеју Србије. Реч је о изложби о репресији у Србији у периоду од 1944.до 1953.године, коју је приредио мој колега из Института за савремену историју др Срђан Цветковић. Извештаји који се објављују у Изворнику дају одличну илустрацију онога што се на ширем плану, односно у Србији и Југославији догађало у периоду после ослобођења од окупације и револуционарне смене власти. Овде могу да наведем и нешто из сопственог истраживачког искуства. Наиме, током протекле године у два наврата снимао сам опширну изјаву једног од припадника органа безбедности који је деловао на терену Краљева после ослобођења. Његово сведочење се у свему битном поклапа са наведеним изворима.

Једна готово дијаметрално супротна слика времена првих година по ослобођењу може да се добије на основу Споменара команданта чачанске бригаде „Ратко Митровић“ Миодрага

Обреновића са омладинске пруге Брчко-Бановићи. Иако је тема добровољног, понекад и „добровољног“ рада после Другог светског рата у Србији и Југославији од скора почела да привлачи пажњу историчара, извори као што је споменар дају слику овог феномена који се не може наћи у историографским радовима. Данас то може да звучи невероватно, али у омладинским радним бригадама у Југославији учествовали су омладинци не само из разних делова земље, него и из иностранства. При томе то нису били само омладинци из земља источног блока, неко и из западних земаља. о чему сведочи и овај споменар и записи у њему. Неки од њих потичу од чланова швајцарске радне групе која је учествовала на изградњи пруге Брчко-Бановићи. И друге белешке у овом споменару имају изузетну вредност сведочења о једном времену које данас памте само најстарији међу нама.

На крају, желим још једном да похвалим изузетан напор редакције и уредника најновијег Изворника, као и изванредан труд свих оних који су дали прилоге за објављивање. Оваква издања су не само изузетно драгоцене за историчаре и посленике других научних дисциплина, него треба да привуку пажњу и ширег круга читалаца. Ту пре свега мислим на наставнике у основним и средњим школама који могу да користе ове и друге објављене изворе у настави, односно у свим облицима рада са ученицима. Историја ће постати много ближа ученицима уколико се на изучава на изворима какви су објављени у Изворнику чиме ће ово као и друга слична издања у пуној мери испунити своју мисију.

Захваљујем на пажњи.

др Милан Кољанин
Институт за савремену историју, Београд